

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ КОГНІТИВНО-СТИЛЬОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТА КРЕАТИВНОСТІ В ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Федотова Тетяна,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна, Tafe-08@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1975-9925>

Кульчицька Анна

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна, anna379@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1350-6556>

Мета. У статті розкрито особливості когнітивно-стильових характеристик та креативності в публічних службовців. У межах розгляду теми виконано детальний теоретико-методологічний аналіз і систематизацію підходів до вивчення поняття когнітивного стилю й креативності особистості, а також здійснено емпіричне дослідження особливостей когнітивно-стильових характеристик і креативності в публічних службовців із різним стажем професійної діяльності. Когнітивний стиль у цій роботі розглянуто як індивідуальну відмінність у процесах переробки інформації та визначення особливостей організації когнітивної сфери особистості. Креативність потрактовано як особистісну характеристику, що виявляється в здатності породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації тощо.

Методи. Для реалізації мети дослідження використано теоретичні, організаційні, емпіричні методи (комплекс психодіагностичних методик), а саме: «Словесний лабіринт», «Фігури Готтшальдта», методику фігурної форми А тесту творчого мислення Е. П. Торренса (в адаптації О. Тунік), опитувальник Дж. Джонсона (в адаптації О. Тунік).

Результати. В емпіричній частині дослідження виявлено відмінності в когнітивно-стильових характеристиках та креативності в публічних службовців із різним стажем професійної діяльності: 6–10 років – високий рівень креативності, полenezалежність і гнучкість; зі стажем 11–20 років – помірний рівень вираженості креативності, полenezалежність та ригідність мислення; понад 20 років – полenezалежність і ригідність мислення. У всіх виокремлених групах встановлено статистично значущі прямі зв'язки креативності з полenezалежністю та гнучкістю мислення, швидкістю виконання завдань і розробленістю, а також зв'язок креативності зі стажем професійної діяльності.

Висновки. Результати проведеного емпіричного дослідження можна застосовувати в розробці циклу професійних програм із метою підвищення

кваліфікації публічних службовців, у тому числі й для формування їхніх професійних компетенцій.

Ключові слова: когнітивний стиль, когнітивний контроль, когнітивні процеси, креативність, оригінальність, флексибельність.

Fedotova Tetiana, Kulchytska Anna. Peculiarities of Manifestation of Cognitive-Stylistic Characteristics and Creativity of Public Servants. Purpose. The article is devoted to the peculiarities of cognitive-stylistic characteristics and creativity of public servants. Within the consideration of this topic, a detailed theoretical and methodological analysis and systematization of approaches in the study of the concept of cognitive style and creativity of the individual was made, as well as an empirical study of cognitive-stylistic characteristics and creativity of public servants with different professional experience. Cognitive style in this study is considered as an individual difference in the processes of information processing and determining the characteristics of the organization of the cognitive sphere of personality. Creativity is defined as a personal characteristic that manifests itself in the ability to generate unusual ideas, deviate from traditional patterns of thinking, quickly solve problem situations, and so on.

Methods. To achieve the purpose of the study, we used the following methods: theoretical; organizational; empirical (complex of psychodiagnostic methods), namely «Verbal Labyrinth», «Figures of Gottschaldt», the method of figured form A of the test of creative thinking E. P. Torrens (adapted by O. Tunic), the questionnaire of J. Johnson (adapted by O. Tunic).

Results. In the empirical part of the study, the authors identified differences in cognitive-stylistic characteristics and creativity in public servants with different professional experience: with experience of 6–10 years – a high level of creativity, independence and flexibility; with 11–20 years of experience – a moderate level of creativity, independence and rigidity of thinking; with more than 20 years of experience – field dependence and rigidity of thinking. In all selected groups, there were statistically significant direct links between creativity and field independence and flexibility of thinking, speed of task completion and development, as well as the relationship between creativity and professional experience.

Conclusions. The results of the empirical study can be used in the development of a series of professional programs to improve the skills of public servants, including the formation of their professional competencies.

Key words: cognitive style, cognitive control, cognitive processes, creativity, originality, flexibility.

Федотова Татьяна, Кульчицкая Анна. Особенности проявления когнитивно-стилевых характеристик и креативности у государственных служащих. Цель. В статье раскрываются особенности когнитивно-стилевых характеристик и креативности в государственных служащих. В рамках рассмотрения данной темы делается подробный теоретико-методологический анализ и систематизация подходов в изучении понятия когнитивного стиля и креатив-

ности личности, а также осуществляется эмпирическое исследование особенностей когнитивно-стилевых характеристик и креативности в государственных служащих с разным стажем профессиональной деятельности. Когнитивный стиль в данном исследовании рассматривается как индивидуальное отличие в процессах переработки информации и определения особенностей организации когнитивной сферы личности. Креативность определяется как личностная характеристика, которая проявляется в способности порождать необычные идеи, отклоняться от традиционных схем мышления, быстро решать проблемные ситуации и т. д.

Методы. Для реализации цели исследования использовались теоретические, организационные, эмпирические методы (комплекс психодиагностических методик), а именно: «Словесный лабиринт», «Фигуры Готтшальдта», методика фигурной формы А теста творческого мышления Е. П. Торренса (в адаптации А. Туник), опросник Дж. Джонсона (в адаптации А. Туник).

Результаты. В эмпирической части исследования обнаружены различия в когнитивно-стилевых характеристиках и креативности в государственных служащих с разным стажем профессиональной деятельности: 6–10 лет – высокий уровень креативности, полнезависимость и гибкость; со стажем 11–20 лет – умеренный уровень выраженности креативности, полнезависимость и ригидность мышления; со стажем более 20 лет – полнезависимость и ригидность мышления. Во всех выделенных группах установлены статистически значимые прямые связи креативности с полнезависимостью и гибкостью мышления, скоростью выполнения задач и разработанностью заданий, а также связь креативности со стажем профессиональной деятельности.

Выводы. Результаты проведенного эмпирического исследования можно применять в разработке цикла профессиональных программ с целью повышения квалификации государственных служащих, в том числе и для формирования их профессиональных компетенций.

Ключевые слова: когнитивный стиль, когнитивный контроль, когнитивные процессы, креативность, оригинальность, флексибельность.

Вступ. В умовах стрімкого розвитку новітніх технологій, жорсткої конкуренції на ринку праці, викликів, пов'язаних із пандемією Covid-19, підвищуються вимоги до професійної підготовки працівників, їхніх індивідуально-психологічних характеристик та компетентностей, важливого значення набуває впровадження системи безперервної освіти дорослих. Потреба в реформуванні й розбудові інформаційного суспільства в Україні спонукає до розв'язання проблеми психологічної підготовки працівників публічної служби, а саме підвищення рівня їхніх професійних якостей, із-поміж яких вагомими є креативність, гнучкість, толерантність, адаптивність та ін. Адже наявність високо-професійних працівників у публічній сфері забезпечуватиме ефек-

тивне функціонування не лише державної служби, а й українського суспільства в цілому.

В останні роки також зростає інтерес до наукових досліджень, у яких з'ясовуються зв'язки індивідуальних особливостей особистості (у тому числі креативності) із когнітивно-стильовими характеристиками, що в подальшому дає змогу спрогнозувати не лише особливості її поведінки, а й ефективність розгортання професійної діяльності та підвищення її результативності.

Ми пропонуємо розглянути проблему когнітивного стилю особистості в поєднанні з такою характеристикою, як креативність. Оскільки креативність як особистісна якість, що ґрунтується на потенціальних можливостях кожної людини, дає їй змогу бачити світ по-особливому, успішно реалізовуватися в професії, зростаючи особистісно та професійно. Тому наш науковий пошук спрямований на дослідження особливостей вияву когнітивно-стильових характеристик та креативності публічних службовців.

Поняття когнітивного стилю вперше з'являється в працях А. Адлера як індивідуальні стратегії поведінки, що виробляються в особистості задля подолання комплексу меншовартості (Адлер, 1997). Тобто особистість несвідомо застосовує різні форми поведінки для компенсації різноманітних фізичних чи психологічних недоліків, які в подальшому трансформуються в її життєвий стиль. Стиль особистості – це спосіб реалізації мотивів і цілей, що пов'язані з її індивідуальними особливостями. А здатність особистості до самореалізації, на думку науковця, виступає показником сформованості її життєвого стилю (Хьелл, Зиглер, 1990).

Р. Гарднер, аналізуючи дослідження когнітивного стилю, оцінював результати напрацювань у цьому напрямі як такі, що є свідченням значного поступу вперед у розумінні зв'язків особистості з навколишнім середовищем та кроком до зрілості психологічної науки загалом (Gardner, Jackson, Messick, 1960). Разом із колегами науковець пропонує поняття когнітивних контролів – когнітивних стилів, які є посередниками між афективними станами й зовнішніми впливами. Когнітивний стиль людей пов'язаний із відносно постійним способом організації діяльності пізнання, завдяки яким вона спонтанно компенсує свою індивідуальність, зумовлену типом темпераменту та особистісним досвідом, з об'єктивними вимогами навколишнього середовища – ситуації чи завдання (Каламаж, 2009). Р. Стернберг зазначає,

що саме в контексті наукових пошуків, спрямованих на вивчення індивідуальних відмінностей між людьми на різних стадіях обробки інформації, уключаючи сприйняття, утворення понять, аналіз та категоризацію, традиційно застосовують поняття «когнітивний стиль» (Стернберг, 2002).

Згідно з класифікацією Н. Когана існує три рівні когнітивних стилів залежно від їх зв'язку з результативними характеристиками діяльності: ті, які виявляють зв'язки з різноманітними результативними характеристиками діяльності (полезалежність-полenezалежність, імпульсивність-рефлексивність тощо); ті, які можуть бути пов'язані з деякими показниками успішності діяльності, але ці зв'язки нечисленні; ті стилі, протилежні полюси яких мають однакову цінність (Kagan, 1966).

В українській психологічній науці проблема когнітивного стилю особистості досліджувалася як когнітивно-стильовий вимір у психологічних працях (Каламаж, 2009; Максименко, Пасічник, 2010); у зв'язку з психологічними особливостями читання тексту іноземною мовою студентами (Бондар, 2003); у зв'язку із навчальною діяльністю студентів (Напрасна, 2004); у зв'язку з динамікою інтегральної когнітивної структури мислення суб'єкта в процесі оволодіння професійними поняттями (Савченко, 2006); як чинник процесу розуміння тексту (Романовська, 2005); як чинники професійного становлення майбутніх психологів (Жердецька, 2006) та ін.

Проте найбільш ґрунтовно поняття когнітивного стилю представлено в науковому доробку М. Холодної, котра, аналізуючи наявні дослідження когнітивних стилів, робить висновок, що стильові відмінності виявляються в характеристиках ментального образу об'єктивної ситуації. А саме поняття дослідниця визначає як своєрідні засоби опрацювання інформації про оточення у вигляді індивідуальних розходжень у сприйнятті, аналізі, структуруванні, категоризації й оцінюванні того, що відбувається. Отже, поняття когнітивного стилю застосовується, з одного боку, для позначення індивідуальних відмінностей у процесах переробки інформації, з іншого – типів особистостей залежно від особливостей організації їхньої когнітивної сфери (Холодна, 2004).

У дослідженні Т. Гусевої піднято питання когнітивного навчання, де основним постулатом виступає можливість індивіда застосовувати у своїй діяльності стильову гнучкість, що, зі свого боку, пов'язана з проявами креативності в будь-якому виді діяльності (Гусева, 2006).

Тобто, вивчаючи поняття когнітивного стилю особистості, часто торкаємося розгляду феномену креативності, у дослідженні якого також існують певні суперечності.

Зокрема, згідно з когнітивним підходом вивчення креативності відбувається в тісному зв'язку з дослідженням когнітивних процесів. Розглянуто питання співвідношення креативності з рівнем інтелекту як проблему взаємозв'язку створення нового з набуттям та застосуванням уже наявних знань і вмінь, де креативність є самостійним фактором, незалежним від інтелекту. Існує концепція креативності як універсальної пізнавальної творчої здібності; визнає низку факторів дивергентних інтелектуальних здібностей, які характеризують креативність: швидкість думки, гнучкість думки, точність, оригінальність. Е. Торренс під креативністю розуміє здатність до загостреного сприйняття недоліків, прогалин у знаннях, дисгармонії тощо; формулює «теорію інтелектуального порога», а з-поміж характеристик креативності виокремлено біжучість, гнучкість, оригінальність і розробленість (Torrance, 1964).

Для особистісного підходу центральним моментом є вивчення особистісних характеристик людей, котрі проявили себе творчо, та визначення їхнього особистісного портрета. У рамках цього підходу умовно можна виокремити три напрями досліджень креативних особистостей: 1) дослідження рис і мотивів; 2) дослідження «Я-концепції особистості» у зв'язку з креативністю; 3) дослідження креативності в контексті самоактуалізації. Так, А. Адлер пропонував розглядати креативність у свободі вибору між альтернативними життєвими стилями й цілями. Хоча цілі можуть зумовлюватися спадковістю та культурними чинниками, та все ж мета виникає завдяки креативній силі індивідуальності (Адлер, 1997). А. Маслоу вважав креативність однією з важливих характеристик самоактуалізації. Науковець розуміє креативність як якість, яка може бути застосована під час виконання будь-якого життєвого завдання. Головну роль у детермінації креативної поведінки, на думку автора, відіграють мотивація, цінності та особистісні риси. До основних рис творчої особистості він відносить когнітивну обдарованість, чутливість до проблем, незалежність суджень й інші (Маслоу, 1999).

Представники інтегративного (синтетичного) підходу основним показником креативності називали інтелектуальну активність, що поєднує в собі два компоненти – пізнавальний (загальні розумові здібності) та мотиваційний. Д. Богоявленська визначає креативність як

ситуативно не стимульовану активність, яка виявляється в прагненні вийти за межі заданої проблеми. Як системоутворювальний фактор творчості (креативності) авторка пропонує інтелектуальну активність, яку розглядає як інтегральне утворення, властивість цілісної особистості, що відбиває процесуальну взаємодію інтелектуальних і мотиваційних компонентів системи в їх єдності й забезпечує здатність особистості до ситуативно не стимульованої продуктивної діяльності (Богоявленская, 2002). Мислення креативних осіб характеризується швидкістю, гнучкістю й оригінальністю. На розгортання креативності позитивно впливають радість, пристрасність, приплив стеничних емоцій, прагнення до домінування, ризику, тяжіння до незалежності, порушення порядку, зняття почуття страху, фрустрації. Стверджується, що загалом креативність – одна з провідних життєвих потреб особистості в перетворенні дійсності (Федотова, 2007).

Оскільки становлення й розгортання потенціалу публічної служби визначається стратегією розвитку держави, розвиток творчого потенціалу та креативності її працівників виступатиме найважливішим інноваційним фактором щодо прискорення її реформування, сприятиме вдосконаленню механізмів її кадрового забезпечення та створить передумови для підвищення престижу публічної служби. Вивчення креативності й когнітивно-стильових характеристик публічних службовців приведе до підвищення дієвості публічної служби загалом, оскільки пов'язані з її потенційною здатністю та можливістю забезпечити в державі баланс інтересів людини й суспільства.

Мета статті – теоретичний аналіз підходів до вивчення поняття когнітивного стилю та креативності особистості в психологічній літературі й емпіричному виявленні особливостей когнітивно-стильових характеристик і креативності в публічних службовців із різним стажем професійної діяльності. Це передбачає розв'язання таких завдань: провести теоретичний аналіз підходів щодо вивчення поняття когнітивного стилю та креативності в психологічній літературі; розробити програму емпіричного дослідження й провести емпіричне дослідження задля визначення когнітивно-стильових характеристик і креативності публічних службовців; емпірично з'ясувати відмінності у вияві когнітивно-стильових характеристик та креативності в публічних службовців із різним стажем професійної діяльності.

Методи та процедура дослідження. Для досягнення мети й реалізації поставлених завдань дослідження використано теоретичні,

організаційні, емпіричні методи (комплекс психодіагностичних методик), що представлені методикою «Словесний лабіринт», методикою «Фігури Готтшальдта», методикою фігурної форми А тесту творчого мислення Е. П. Торренса (в адаптації О. Тунік) (Тунік, 2002), опитувальник Дж. Джонсона (в адаптації О. Тунік) (Тунік, 1997); методи обробки та інтерпретації результатів дослідження.

Дослідження проводили на базі Волинського обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ й організацій у січні-лютому 2020 р. Загальна кількість діагностованих – 55 осіб віком 30–55 років.

Згідно з концепцією професійного становлення особистості Є. Зеєра (Зеєр, 2009), який виокремив такі стадії цього процесу, як оптація, професійна освіта й підготовка, професійна адаптація, первинна та вторинна професіоналізація й майстерність, виокремлено такі групи діагностованих: особи віком 30–35 років (зі стажем трудової діяльності 6–10 років – стадія первинної професіоналізації); опитувані віком 36–50 років (зі стажем трудової діяльності 11–20 років – стадія вторинної професіоналізації); респонденти віком 51 і більше років (зі стажем трудової діяльності понад 20 років – стадія майстерності).

Обговорення результатів. Відсотковий розподіл опитаних публічних службовців в групах є таким:

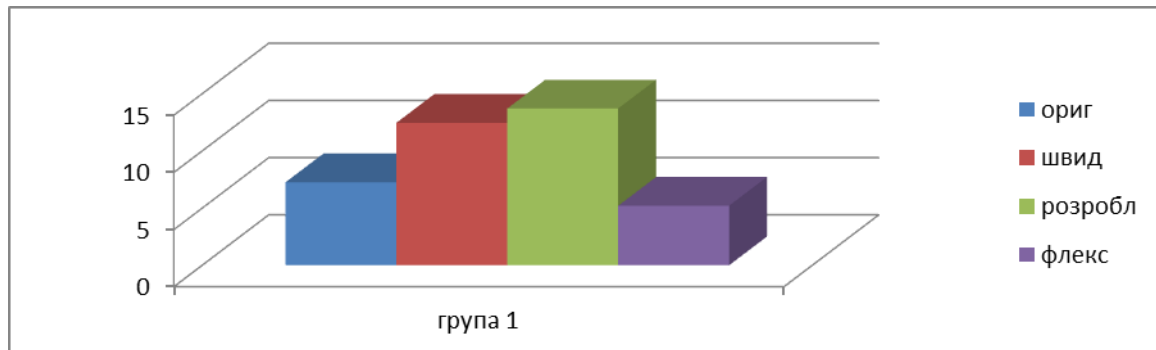
- 1 група – особи 30–35 років зі стажем трудової діяльності 6–10 років – 25 % (14 осіб);
- 2 група – опитувані 36–50 років зі стажем трудової діяльності 11–20 років – 44 % (24 респонденти);
- 3 група – респонденти віком 51 і більше років зі стажем трудової діяльності понад 20 років – 31 % (17 осіб).

Середньогрупові результати діагностованих групи 1 (публічні службовці 30–35 років зі стажем трудової діяльності 6–10 років) за методикою Е. П. Торренса представлено на рис. 1.

Середньогрупові показники публічних службовців першої групи, зображені на рис.1, є такими: за шкалою оригінальності $X_{сер}=7,25$; швидкості $X_{сер}=12,45$; розробленості $X_{сер}=13,7$ та флексибельності $X_{сер}=5,2$. Тобто здатність створювати велику кількість осмислених малюнків і їх деталізованість у публічних службовців виявилися на високому рівні, тоді як відкритість новизні та різноманітності ідей,

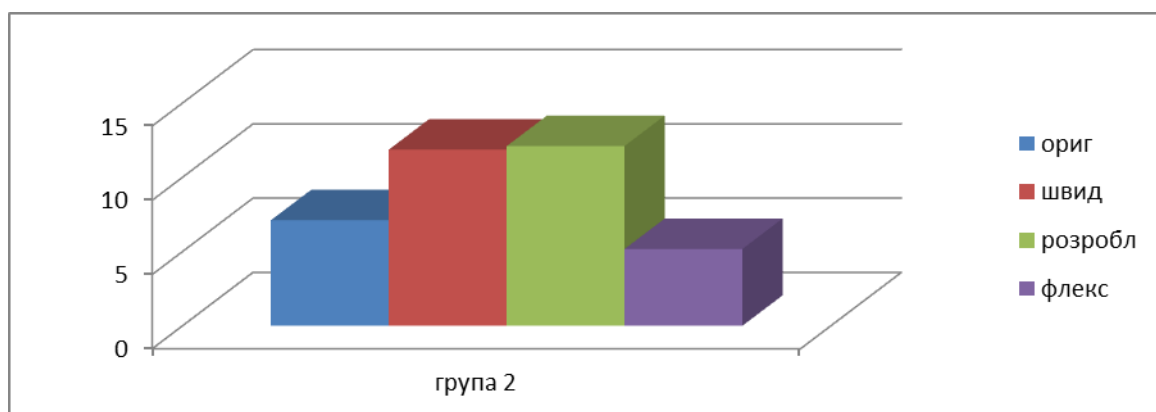

спроможність відкладати прийняття завершального рішення задля того, щоб здійснити мисленнєвий стрибок і створити оригінальні ідеї (показник гнучкості), є низькою.

Рис. 1. Середні показники публічних службовців першої групи за методикою Е. П. Торранса ($n=14$ осіб)

Усереднені результати діагностованих 2 групи (публічні службовці 36–50 років зі стажем трудової діяльності 11–20 років) за методикою Е. П. Торранса зображено на рис. 2.

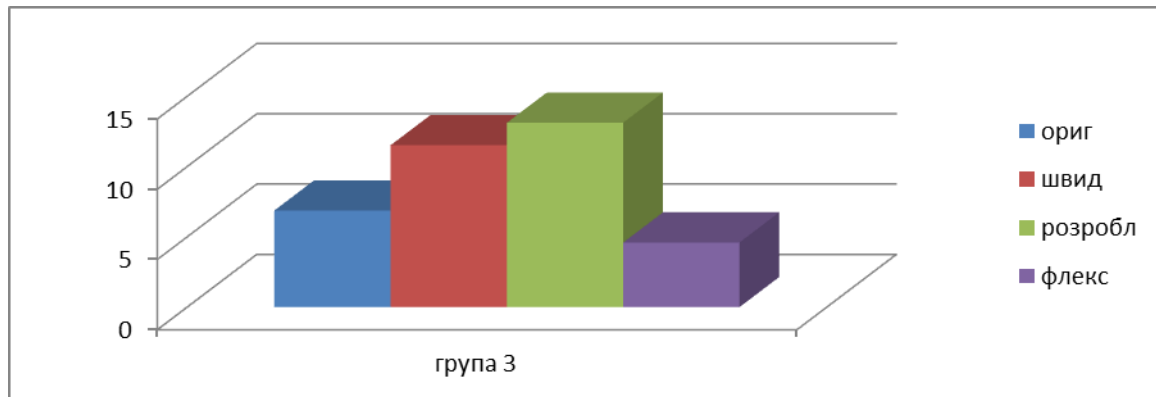
Рис. 2. Середні показники публічних службовців другої групи за методикою Е. П. Торранса ($n=24$ особи)

Результати публічних службовців 36–50 років зі стажем трудової діяльності 11–20 років (рис. 2) істотно не відрізняються від показників респондентів першої групи: за шкалою оригінальності в них визначено $X_{сер}=7,11$; швидкості – $X_{сер}=11,86$; розробленості – $X_{сер}=12,1$ та флексибельності – $X_{сер}=5,17$.

Отже, у діагностованих публічних службовців низькими є такі показники креативності, як гнучкість та оригінальність. Проте здатність деталізовано й швидко представляти значну кількість осмисле-

них малюнків, запропонованих у завданнях тестової методики, у відповідних респондентів виявилися на високому рівні

Середньогрупові результати публічних службовців третьої групи (респонденти віком 51 і більше років зі стажем трудової діяльності понад 20 років) за методикою Е. П. Торренса подано на рис. 3.

Рис. 3. Середні показники публічних службовців третьої групи за методикою Е. П. Торренса (n=17 осіб)

Усереднені результати публічних службовців віком 51 і більше років зі стажем трудової діяльності понад 20 років, які перебувають на стадії майстерності, підтверджують загальну тенденцію (рис. 3), яку ми спостерігали у двох інших групах (рис. 1–3), а саме: за шкалою оригінальності визначено $X_{\text{сер}}=6,88$; швидкості – $X_{\text{сер}}=11,52$; розробленості – $X_{\text{сер}}=13,12$ та гнучкості/флексивності – $X_{\text{сер}}=4,6$. Тому констатуємо низький рівень гнучкості/флексивності й оригінальності у виконаних тестових завданнях методики, проте водночас відносно швидкість їх виконання та розробленість і деталізованість самих пропонуваніх відповідей на стимульний матеріал респондентами.

Усереднені показники за шкалою загальної креативності всіх трьох груп діагностованих виявилися такими: у першій групі $X_{\text{сер}}=38,6$; у другій – $X_{\text{сер}}=36,32$ і в третій – $X_{\text{сер}}=36,12$. Тобто ми бачимо, що публічні службовці 30–35 років зі стажем трудової діяльності 6–10 років демонструють загалом вищі показники креативності, що виявляється у творчому підході до виконання виробничих завдань, оригінальності й гнучкості. Проте зі збільшенням стажу трудової діяльності цей показник зменшується, що, імовірно, може негативно впливати на розв’язання публічними службовцями своїх професій завдань.

Середньогрупова фіксація засвідчує факт, що в публічних службовців першої групи (осіб віком 30–35 років зі стажем трудової

діяльності 6–10 років), результати за шкалами методики є дещо вищими, ніж у публічних службовців інших двох груп. Проте, незважаючи на це, статистично значущих відмінностей за шкалами методики в діагностованих трьох груп зафіксовано не було.

Для якісного підтвердження відмінностей проявів креативності публічних службовців усіх трьох груп, котрі доступні для зовнішнього спостереження, ми використовували опитувальник Дж. Джонсона (адаптація О. Тунік). У якості експертів, котрі оцінювали креативні прояви держслужбовців, виступили керівники відділів та по одному із їхніх заступників. Середньогрупова фіксація, за опитувальником Дж. Джонсона, дає підставу констатувати той факт, що в групі публічних службовців віком 36–55 років зі стажем професійної діяльності 11–20 років (друга група), що перебувають на стадії вторинної професіоналізації, показники прояву креативності, які доступні для зовнішнього спостереження, вищі, ніж у двох інших групах діагностованих. Середньогрупові результати експертної оцінки зовнішнього прояву креативності у всіх трьох групах публічних службовців є такими: у першій групі $X_{сер}=29,12$, у другій – $X_{сер}=30,36$ та в третій – $X_{сер}=28,35$.

Проведений однофакторний аналіз дав підставу визначити статистично значущі відмінності в показниках креативності, доступних для зовнішнього спостереження в діагностованих другої та третьої груп ($F = 2,15$ при $\alpha = 0,05$).

Відсотковий розподіл діагностованих публічних службовців за методикою «Фігури Готтшальдта» виявився таким:

– у першій групі (діагностовані віком 30–35 років зі стажем трудової діяльності 6–10 років) 30 % досліджуваних є полезалежними, а 70 % – полenezалежними;

– у другій групі (опитувані віком 36–50 років зі стажем трудової діяльності 11–20 років) до полезалежних належать 38 % діагностованих, а до полenezалежних – 62 % осіб;

– у третій групі (особи віком 51 і більше років зі стажем трудової діяльності понад 20 років) полезалежними виявилися 56 % респондентів, а полenezалежними – 44 % опитуваних.

Статистично значущі відмінності в результатах за методикою «Фігури Готтшальдта» визначено:

– у першій (діагностовані віком 30–35 років (зі стажем трудової діяльності 6–10 років) та третій групі публічних службовців (особи

віком 51 і більше років (зі стажем трудової діяльності понад 20 років) ($F=2,89$, при $\alpha=0,05$);

– показниках осіб другої (опитувані віком 36–50 років зі стажем трудової діяльності 11–20 років) та третьої групи (особи віком 51 і більше років зі стажем трудової діяльності понад 20 років) ($F=2,65$, при $\alpha=0,05$).

Загалом полнезалежність характеризується орієнтацією на наявний власний досвід під час ухвалення рішення. У групі полнезалежних досліджуваних успішність виконання професійної діяльності перебуває в прямому зв'язку з гнучкістю, високим рівнем домінування вербального способу пізнавального реагування, предметним темпом та предметною пластичністю.

Успішність виконання професійної діяльності «полнезалежних» забезпечує здатність людини розділяти інформацію незалежно від першопочаткової заданості взаємозв'язку її елементів, можливість вільно використовувати різні прийоми її переробки й оцінювання, спроможність здійснювати предметно-логічний, смисловий контроль рішень, високий темп виконання предметної діяльності й швидке переключення від одного способу мислення на інший.

Характеристики «полнезалежності» також виступають внутрішніми умовами успішності реалізації в професії, а саме: можливість диференціювати ситуацію, зберігати зоровий образ та відрізнити його від інших, ефективно здійснювати об'єктне пізнання, активно перетворювати проблемну ситуацію, обирати різні способи розв'язання проблеми.

Проведене дослідження вказує на те, що «полнезалежні» (ПНЗ) орієнтовані на предметну та когнітивну сфери, де важливим чинником успішності є здатність використовувати внутрішні та мобільність пізнавальних процесів.

На відміну від «полнезалежних», «полезалежні» спрямовані на соціальну сферу. Проте полнезалежні й полезалежні працівники прагнуть до самовдосконалення, поширення кругозору, більш повної реалізації свого потенціалу, збереження своєї індивідуальності.

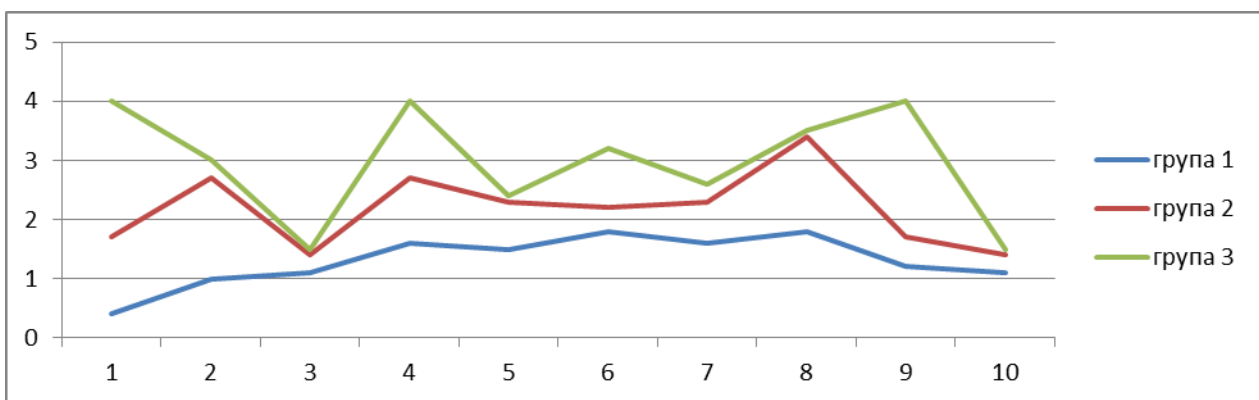
Середньогрупові результати діагностованих трьох груп за методикою «Словесний лабіринт» відображено на рис. 4.

Усереднені результати діагностованих за методикою «Словесний лабіринт» засвідчують (рис. 4):

- у діагностованих першої групи (особи віком 30–35 років (зі стажем трудової діяльності 6–10 років) можна говорити про гнучкість

мислення (показники кривої графіка є відносно сталими, ми не спостерігаємо значних перепадів);

- найбільшу зигзагоподібність кривої з великими розходженнями між максимальними, середніми й мінімальними показниками під час виконання завдань можна побачити в респондентів третьої групи (віком 51 і більше років зі стажем трудової діяльності понад 20 років), що свідчить про ригідність їх мислення, тобто учням доводилося витратити зайвий час на «перебудову» свого мислення й перехід на новий спосіб. Хоча статистично значущих відмінностей у результатах діагностованих трьох груп не було визначено.

Рис. 4. Середньогрупові показники діагностованих за методикою «Словесний лабіринт» ($n=55$)

За показником коефіцієнта кореляції Пірсона виявилося таке:

1. Існують статистично значущі прямі зв'язки креативності з полнезалежністю ($r=0,65, p \leq 0,05$) та гнучкістю мислення ($r=0,582, p \leq 0,05$) – в осіб першої групи віком 30–35 років (зі стажем трудової діяльності 6–10 років).

2. В опитуваних другої групи віком 36–50 років (зі стажем трудової діяльності 11–20 років) показник креативності негативно корелює з ригідністю мислення ($r=-0,52, p \leq 0,01$) та полнезалежністю ($r=-0,41, p \leq 0,05$).

3. У респондентів третьої групи віком 51 і більше років (зі стажем трудової діяльності понад 20 років) показник креативності пов'язаний із полезалежністю ($r=0,64, p \leq 0,01$) та ригідністю ($r=0,49, p \leq 0,05$); у цій групі наявний також зв'язок між показниками флексибельності та ригідності ($r=0,48, p \leq 0,05$).

Висновки та перспективи. Поняття «когнітивний стиль» вживається для позначення міжіндивідуальних відмінностей у процесах

отримання, переробки та відтворення інформації; його параметри описуються за допомогою звертання до двох крайніх типів пізнавального реагування (полезалежний-полenezалежний, гнучкий-ригідний тощо), деякі з них можуть слугувати маркерами рівня креативності особистості (як-от флексибельність-ригідність). Як когнітивно-стильові характеристики особистості, так і креативність зумовлюють успішність виконання професійних обов'язків фахівцями різних рівнів та сфер діяльності. Реформування публічної служби сприяє усвідомленню необхідності зростання креативного потенціалу публічних службовців та підготовки відповідного кадрового резерву, що в подальшому сприятиме підвищенню дієвості публічного управління.

Результати проведеного емпіричного дослідження засвідчують такі особливості прояву креативності й когнітивно-стильових характеристик публічних службовців із різним стажем трудової діяльності: зі збільшенням стажу професійної діяльності спостерігаємо зниження рівня креативності, полезалежність і ригідність мислення, проте швидкість виконання завдань та їх розробленість; встановлено зв'язок високого рівня креативності з полenezалежністю й гнучкістю мислення, швидкістю виконання завдань та розробленістю; низький показник креативності пов'язаний із полезалежністю та ригідністю мислення.

Реалізоване теоретико-емпіричне дослідження засвідчує наявність нагальної потреби нарощування креативного потенціалу публічної служби, проведення подальших ґрунтовних досліджень у цьому напрямі та розробки цілого комплексу програм задля підвищення рівня креативності публічних службовців, що виступатиме перспективою подальшого наукового пошуку.

Література

1. Адлер, А. (1997). Наука жить. Киев: Port-Royal.
2. Богоявленская, Д. Б. (2002). Психология творческих способностей. Москва: Академия.
3. Бондар, С. І. (2003). Психологічні особливості читання тексту іноземною мовою студентами з різним когнітивним стилем: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова.
4. Гусева, Т. А. (2005). Психология познавательной активности: системно-стилевое исследование. Бийск: БПГУ им. В. М. Шукшина.
5. Жердецька, Л. Л. (2006). Когнітивні стилі як чинник професійного становлення майбутніх психологів: автореф. дис. ... психол. наук. 19.00.07. Івано-Франківськ.

6. Зеер, Э. Ф. (2009). Психология профессий. Москва: Академ. проект.
7. Каламаж, Р. В. (2009). Я-концепція в контексті когнітивних стилів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія і педагогіка*, 2, 100–115.
8. Коструба, Н. (2020). Когнітивно-стильова характеристика комунікативної компетентності студента. *Психологічні перспективи*, 35, 68–82. DOI: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2020-35-68-82>
9. Кульчицька, А. В. (2018) Особливості формування синдрому емоційного вигорання в працівників державних установ. *Психічне здоров'я працівників державних установ*. Луцьк: Вежа-Друк. С. 58–77.
10. Максименко, С. Д., Пасічник, І. Д. (2010) Роль когнітивно-стильових особливостей особистості в процесі навчальної діяльності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія і педагогіка*, 14, 3–10.
11. Моляко, В. А. (2007). Творческая конструкторология (пролегомены). Киев: Освіта України.
12. Маслоу, А. Г. (1999). Дальние пределы человеческой психики. Санкт-Петербург: Евразия.
13. Напрасна, О. Б. (2004). Індивідуально-психологічні особливості когнітивно-стильових характеристик навчальної діяльності студентів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології». Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка.
14. Романовська, Л. І. (2005). Когнітивний стиль особистості як чинник процесу розуміння тексту: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ: Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України.
15. Савченко, О. В. (2006). Динаміка інтегральної когнітивної структури мислення суб'єкта у процесі оволодіння професійними поняттями: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка.
16. Стернберг, Р. (2002). Практический интеллект. Москва: Просвещение.
17. Туник, Е. Е. (2001). Психодиагностика творческого мышления. Креативные тесты. Санкт-Петербург: Дидактика Плюс.
18. Туник, Е. Е. (1997). Опросник креативности Джонсона. Санкт-Петербург: СПбУПМ.
19. Федотова, Т. В. (2007). Основні підходи до проблеми розвитку креативності особистості. *Практична психологія та соціальна робота*, 9, 60–65.
20. Холодная, М. А. (2004). Когнитивные стили. О природе индивидуального ума. Санкт-Петербург: Питер.
21. Хьелл, Л., Зиглер, Д. (1990). Теории личности. Санкт-Петербург: Изд-во «Питер».
22. Gardner, R. W., Jackson, D. N., & Messick, S. J. (1960). Personality organization in cognitive controls and intellectual abilities. *Psychological Issues*, 2(4, Monogr. No. 8), 149.

23. Kagan, J. (1966). Reflection-impulsivity: The generality and dynamics of conceptual tempo. *Journal of Abnormal Psychology*, 71(1), 17–24. <https://doi.org/10.1037/h0022886>

24. Torrance, E. P. (1964). *Guiding creative talent*. New-York: Prentice-Hall.

References

1. Adler, A. (1997). *Nauka zhit [The science of living]*. Kiev: Port-Royal (in Russian).

2. Bogoyavlenskaya, D. B. (2002). *Psihologiya tvorcheskih sposobnostey [Psychology of creativity]*. Moskva: «Akademiya» (in Russian).

3. Bondar, S. I. (2003) *Psychologichni osoblyvosti chytannya tekstu inozemnoyu movoyu studentamy z riznym kognityvnym stylem [Psychological features of reading a text in a foreign language by students with different cognitive style]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Nacionalnyj pedagogichnyj universytet imeni M. P. Dragomanova (in Ukrainian).

4. Guseva, T. A. (2005). *Psihologiya poznavatelnoy aktivnosti: sistemno-stilevoe issledovanie [The psychology of cognitive activity: a system-style study]*. Biysk: BPGU im. V. M. Shukshina (in Russian).

5. Zherdeczka, L. L. (2006). *Kognityvni styli yak chynnyk profesijnogo stanovlennya majbutnix psyxologiv [Cognitive styles as a factor in the professional development of future psychologists]*. Ivano-Frankivsk (in Ukrainian).

6. Zeer, E. F. (2009). *Psihologiya professiy [Psychology of professions]*. Moskva: Akademicheskij Proekt (in Russian).

7. Kalamazh, R. V. (2009). *Ya-koncepciya v konteksti kognityvnyx styliiv [I-concept in the context of cognitive styles]*. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Psykhohohiia i pedahohika» – Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». Psychology and Pedagogy Series*, 2, 100–115 (in Ukrainian).

8. Kostruba, N. (2020). *Kohnityvno-stylova kharakterystyka komunikatyvnoi kompetentnosti studenta [Cognitive Style and Communicative Competence of Students]*. *Psykhohohichni perspektyvy – Psychological Prospects*, 35, 68–82. DOI: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2020-35-68-82> (in Ukrainian).

9. Kulchytska, A. V. (2018). *Osoblyvosti formuvannya syndromu emocijnogo vygorannya v pracivnykiv derzhavnyx ustanov [Peculiarities of emotional burnout syndrome formation in employees of state institutions]*. *Psyichne zdorov'ya pracivnykiv derzhavnyx ustanov – Mental health of government employees*. Luczk: Vezha-Druk. 58–77 (in Ukrainian).

10. Maksymenko, S. D., Pasichnyk, I. D. (2010). *Rol` kognityvno – stylovyx osoblyvostej osobystosti v procesi navchalnoyi diyalnosti [The role of cognitive – stylistic features of personality in the process of educational activity]*. *Naukovi zapysky. Seriya «Psyhologiya i pedagogika» – Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». Psychology and Pedagogy Series*, 14, 3–10 (in Ukrainian).

11. Molyako, V. A. (2007). *Tvorcheskaya konstruktologiya (prolegomenyi) [Creative constructology (prolegomena)]*. Kyiv: Osvita Ukrainy (in Russian).

12. Maslou, A. G. (1999). Dalnie predelyi chelovecheskoy psihiki [Far limits of the human psyche]. Sankt-Peterburg: Evraziya (in Russian).

13. Naprasna, O. B. (2004). Indyvidualno-psychologichni osoblyvosti kognityvno-stylovyx karakterystyk navchalnoyi diyalnosti studentiv [Individual-psychological features of cognitive-stylistic characteristics of students' educational activity]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Kyivskij nacionalnyj un-t im. Tarasa Shevchenka (in Ukrainian).

14. Romanovska, L. I. (2005). Kognityvnyj styl osobystosti yak chynnyk procesu rozuminnya tekstu [Cognitive style of personality as a factor in the process of understanding the text]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Instytut psykologiyi im. G. S. Kostyuka APN Ukrayiny (in Ukrainian).

15. Savchenko, O. V. (2006) Dynamika integralnoyi kognityvnoyi struktury myslennya sub'yekta u procesi ovolodinnya profesijnymy ponyattamy [Dynamics of the integral cognitive structure of the subject's thinking in the process of mastering professional concepts]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Kyivskij nacionalnyj un-t im. Tarasa Shevchenka (in Ukrainian).

16. Sternberg, R. (2002). Prakticheskiy intellect [Practical intelligence]. Moskva: Prosveschenie (in Russian).

17. Tunik, E. E. (2002). Psihodiagnostika tvorcheskogo myshleniya. Kreativnyie testyi [Psychodiagnosics of creative thinking. Creative tests]. Sankt-Peterburg: Didaktika Plyus (in Russian).

18. Tunik, E. E. (1997). Oprosnik kreativnosti Dzhonsona [Johnson's creativity questionnaire]. Sankt-Peterburg: SPbUPM (in Russian).

19. Fedotova, T. V. (2007). Osnovni pidxody do problemy rozvytku kreatyvnosti osobystosti [The main approaches to the problem of personal creativity]. *Praktychna psykologiya ta socialna robota – Practical Psychology and Social Work*, 9, 60–65 (in Ukrainian).

20. Holodnaya, M. A. (2004). Kognitivnyie stili. O prirode individualnogo uma [Cognitive Styles. On the nature of the individual mind]. Sankt-Peterburg: Piter (in Russian).

21. Hell, L., Zigler, D. (1990). Teorii lichnosti [Personality theories]. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo «Piter» (in Russian).

22. Gardner, R. W., Jackson, D. N., & Messick, S. J. (1960). Personality organization in cognitive controls and intellectual abilities. *Psychological Issues*, 2(4, Monogr. No. 8), 149 p.

23. Kagan, J. (1966). Reflection-impulsivity: The generality and dynamics of conceptual tempo. *Journal of Abnormal Psychology*, 71(1), 17–24. <https://doi.org/10.1037/h0022886>

24. Torrance, E. P. (1964). Guiding creative talent. New-York: Prentice-Hall.

Received: 13.09.2020

Accepted: 21.10.2020